

דלתיים פתוחות ודלתיים סגורות תשובה לרב יעקב מדין

טוב עושה מערכת **מגדים** כשהיא מעודדת את המחברים להגיב על הביקורת הנכתבת על ספרם. וזאת לא רק מפני שדו־שיח בין המבוקר למבקריו יכול לתרום הרבה לחשיפה של שורשי המחלוקת ולתיחום של היקפה, אלא גם ובעיקר מפני שהוא מאפשר להבהיר ואף לסלק אי־הבנות. תגובה כזאת של הבהרת עמדות וחידודן אינה דרושה לגבי הביקורת המפורטת של ד"ר ברוך אלסטר,¹ אך נחוצה מאוד לגבי ההסתייגות הקצרה של הרב יעקב מדין.² ואכן השאלה הרטורית שבה הוא חותם את דבריו מזמינה למעשה את תשובתי.

אפתח בהבאת קטע מרכזי מדברי הרב מדין שבו הוא עושה שלושה דברים (שאני מצמיד להם מספרים בגוף דבריו כדי להקל על הדיון): [1] הצגת עמדתי, [2] פירושה [3] והסתייגות ממנה:

[1] בעמוד 268 מספרו [...] מעלה המחבר מסקנה, שפרקים א'–ב' בספר יהושע כתובים מנקודת ראות 'אידיאלית' המתארת את ההיסטוריה 'הראויה'. משמע, דברים שלא קרו כפי שנכתבו אלא 'היו ראויים לקרות'. [2] בפרקים אלו מצויים בעיקר נס בקיעת הירדן, נפילת חומות יריחו, שמש בגבעון דום ואבני בית חורון. [3] אמירה על פרקים שלמים שאינם היסטוריה שקרתה, היא לטעמי ניסיון להוציא את נוכחות דבר ה' ופועלו ממרחבי הזמן, המקום וההיסטוריה אל עולם רעיוני אידיאלי שלא קרה במציאות. זוהי המשך דרכו של אחד העם במאמרו 'משה' שהיה מוכן להתעלם משאלת קיומו ההיסטורי של משה, והסתפק ב'גיבור החי בלב האומה' גם אם לא היה ולא נברא. [...] לטעמי – בית המדרש לא יוותר על אמונה במציאות הדברים שנאמרו.

על מנת שהקוראים יוכלו לשפוט אם ההצגה של עמדתי והפירוש שניתן לה אכן הולמים את הכתוב בספרי, מוטב שאביא את הדברים שבהם מדובר בשלמותם:

לגבי תקופת הכיבוש וההתנחלות מוצגות בספר יהושע גופו שתי גישות:
(א) פרקים א'–ב' כתובים מנקודת ראות 'אידיאלית' (כלומר מתוארת בהם ההיסטוריה הראויה): הכיבוש של הארץ כולה בוצע בידי שנים עשר השבטים

1. ב' אלסטר, 'ערכים בפשוטו של מקרא', בגיליון זה של **מגדים**, עמ' 117–122.
2. 'מדין', 'על ספרו של א' סימון – בקש שלום ורדפהו', בגיליון זה של **מגדים**, עמ' 123–124.

בהנהגת יהושע, תוך החרמה מלאה של הכנענים: 'ואת כל המלכים האלה ואת ארצם לכד יהושע פעם אחת, כי ה' [...] נלחם לישראל' (י', 42).

(ב) פרקים י"ג-כ"א כתובים מנקודת ראות יותר 'רְאִלִיסִית' (כלומר תוך מודעות לפער שבין הרצוי והמצוי): הכיבוש לא היה שלם, במקום 'החרמה' מדובר על 'הורשה', וחלק מתושבי הארץ נשארו במקומותיהם: "והארץ נשארה הרבה מאד לרשתה" (י"ג, 1), 'ואת היבوسی יושבי ירושלם לא יכלו בני יהודה להורישם, וישב היבوسی את בני יהודה בירושלם עד היום הזה' (ט"ו, 63).

מבחינה היסטורית התיאור הרְאִלִיסִטי מהימן יותר, שכן הוא קרוב יותר לממצא הארכאולוגי ומאושש על-ידי עדויות פנים-מקראיות: הכיבוש הלא-רִיכוּזִי והחלקי המתואר בשופטים א', כיבוש ירושלים בידי דויד (שמ"ב ה', 9-6), כיבוש גזר על-ידי פרעה ונתינתה שילוחים לשלמה (מל"א ט', 16-17) ונתינת יתרת עמי כנען למס עובד בידי שלמה (שם ט', 20-21). גם מבחינה ערכית-דתית יש יתרון רב לתיאור הרְאִלִיסִטי, וזאת בגלל המצוקה המוסרית שהחרמת אוכלוסין גורמת למי שאיננו פונדמנטליסט כהניסטי. אפשר אפוא, בזהירות הראויה, להפקיע את התיאור ה'אידיאלי' מממשותו ההיסטורית, ולראותו כמעין משל שבא להמחיש באמצעות הכיבוש החד-פעמי "כי ה' נלחם לישראל" (יהו' י', 14) ולבטא בחרם הטוטלי את התביעה שעם ישראל יישמר מהשפעתם הרעה של שכניו על-ידי שיהיה 'עם לבדד ישכן ובגוים לא יתחשב' (במ' כ"ג, 9).

ודוק: בקטע הזה (ובספר כולו) לא נידון כלל אופיו הנְסִי של כיבוש הארץ, והוא עוסק אך ורק בשאלה מסוימת – המסר הכפול שבספר יהושע לגבי שלמותו והיקפו של הכיבוש. ושאלה זו היא גם אמת המידה לחלוקת הספר לשתי חטיבות, שבכל אחת מהן ניתנת עליה תשובה שונה. מה שהטעה את הרב מדין הייתה הנחתו, שבכתבי (בניסוח שאולי אינו ברור דיו) "פרקים א'-ב" כתובים מנקודת ראות 'אידיאלית'" הכוונה היא לכל מה שמסופר בהם (כפי שהוא כותב: "אמירה על פרקים שלמים שאינם היסטוריה שקרתה"), ולא דווקא לפן המסוים של שלמות הכיבוש וחד-פעמיותו. מהנחה שגויה זו השתלשלו שלושת מהלכיו: [1] הצגה מרחיבה של עמדתו, המחלצת את מושג ה'היסטוריה הראויה' מסוגיית הכיבוש השלם ומחילה אותו על כל המסופר בפרקים א'-ב; [2] בעקבות זאת הרב מדין כבר אינו מפרש את דבריי הגלויים (הפקעת הכתובים על הכיבוש השלם מממשותם ההיסטורית), אלא את מה שלדעתו מובלע בהם (הפקעת כל סיפורי הנסים מממשותם ההיסטורית); [3] ההסטה הזאת של ציר הדיון גורמת לכך שבהסתייגותו מעמדתו מוצא בה הרב מדין לא פחות מאשר "ניסיון להוציא את נוכחות דבר ה' ופועלו ממרחבי הזמן, המקום וההיסטוריה אל עולם רעיוני אידיאלי שלא קרה במציאות. זוהי המשך דרכו של אחד העם [...] (כמובא לעיל).

ברם כיצד אפשר לייחס לי מגמה זאת של מטפוריזציה מופלגת נוסח אחד-העם של כמחצית ספר יהושע (רוצה לומר: תפיסתו כמשל בעלמא) שעה שבויכוח שלי

דלתיים פתוחות ודלתיים סגורות

עם "ארכאולוגיה פוסט־מקראית ופוסט־ציונית" (כשמו של הפרק הנידון) אני הוא המזהיר מפני הפקעת העבר מממשותו, תוך הסתייגות מפורשת מדרכו של אחד העם? אין צורך לחזור כאן על הטיעון שלי במפורט, ומספיק לומר שנקודת המוצא שלו הם דברי רמב"ם **במורה הנבוכים** (ב, כה) על האפשרות העקרונית לתת פירוש מטפורי לפרשת הבריאה, כאשר באמת אין מנוס מכך, ושלאחר מכן אני ממשיך בזו הלשון (בעמ' 266):

ואכן גם המטפוריזציה של חלקים גדולים של ההיסטוריוגרפיה המקראית גובה מחיר תאולוגי גבוה. אָמנם אחד העם טוען במאמרו 'משה', שאמת אמנותית ואמונתית חזקה לאין ערוך מאמת עובדתית ('ארכאולוגית' בלשוננו), אך אין להתעלם מכך שלאמת העובדתית יש כוח שכנוע ייחודי.

וזאת אני משתדל להראות בהמשך דבריי.

מן הפער הגדול הזה שבין דברי המחבר המבוקר לבין ייצוגם בדברי מבקר מתבקשת המסקנה, שהבנה אמתית של כל מחלוקת מחייבת לקרוא את דבריהם של שני הצדדים עצמם, ושבשום פנים אין להכיר ולהבין את דעתו של אדם מתוך הסיכום התמציתי שבפי בעל דברו. אך מאחר שאי־אפשר לצפות מקוראיו של כל מאמר ביקורת, שבטרם יחרצו משפט יטרחו לקרוא את הספר המבוקר, חיוני לאפשר למושא הביקורת להציג את עמדתו במישרין, כפי שנוהגת מערכת **מגדים**, וישר כוחה על כך.

ועדיין נשאלת השאלה המטרידה: כיצד נתפס איש נקי דעת כרב יעקב מדן לא־הבנה כזאת? בזהירות הראויה אני מעלה את ההשערה שהוא העדיף להתמקד בסוגיה אמונתית עקרונית, מאשר להיכנס בעובי הקורה של סוגיה פרשנית ספציפית. כתוצאה מכך הוא התפרץ לדלתיים פתוחות (הגנה על ממשותם של הנסים מפני רציונליזציה **חוץ־מקראית**), במקום לנסות לפתוח דלתיים נעולות (יישוב סתירה **פנים־מקראית**, זו שבגוף ספר יהושע, בין שלמות הכיבוש לבין חלקיותו). ובמקום להציע פתרון שיעשה את המטפוריזציה החלקית שלי למיותרת, הוא נוטה לייחס לי מטפוריזציה גורפת: "גבולותיו של א' סימון אינם ברורים. לדבריו ניתן לומר כן גם על מכות מצרים, קריעת ים סוף ואירועים אחרים, שאינם אלא מציאות 'ראויה', ואנה אנו באים?"³ התביעה ליתר בהירות מוצדקת כאשר יש בסיס לחשד שהשתיקה אינה אלא הסתרה, אך לא כאשר אפשר להיווכח בנקל שהשתיקה היא מדומה באשר היא נובעת מעיסוק בנושא אחר. ואילו הטענה ש"לדבריו" (של א' סימון) כל הנסים המכוננים את ראשית תולדותינו אינם אלא משל, אינה מסתמכת על דברים שאמרת, אלא על מה שהמבקר ייחס לי.

3. לעיל, עמ' 123-124.

מן הדלתיים הפתוחות נעבור אל הדלתיים הסגורות. הפסוק שהבאתי בקטע המצוטט לעיל מספרי (יהושע י', מב) בדבר לכידת הארץ והחרמת תושביה בידי יהושע מתייחס, לאמתו של דבר, רק לכיבוש של דרום הארץ. ואני הסתמכתי עליו בגלל הביטוי "פעם אחת", המדגיש את החד-פעמיות של הכיבוש הראשון. אך מוטב להסתמך על הסיכום של כיבושי יהושע בארץ כולה ("א, טז-כג), שאינו מותיר ספק לגבי שלמותו ורציפותו של הכיבוש הכולל:

וַיִּקַּח יְהוֹשֻׁעַ אֶת כָּל הָאָרֶץ הַזֹּאת הָהָר וְאֶת כָּל הַנֶּגֶב וְאֶת כָּל אֶרֶץ הַגִּישׁוֹן [הכוונה לסביבות העיר גושן שביהודה, הנזכרת ביהושע ט"ו, נא] וְאֶת הַשְּׁפֵלָה וְאֶת הָעֲרֵבָה וְאֶת הַר יִשְׂרָאֵל וְשִׁפְלֹתָהּ. מִן הָהָר הַחֲלָק הָעוֹלָה שְׁעִיר וְעַד בַּעַל גָּד בְּבִקְעַת הַלְּבָנוֹן תַּחַת הַר חֶרְמוֹן וְאֶת כָּל מַלְכֵיהֶם לְכַד וַיִּבְּסוּ וַיִּמְיָתֶם [שלושים ואחד המלכים, כולל מלך ירושלים, מנויים ביהושע י"ב, ט-כד]. יָמִים רַבִּים עָשָׂה יְהוֹשֻׁעַ אֶת כָּל הַמְּלָכִים הָאֵלֶּה מִלְחָמָה. לֹא הָיְתָה עִיר אֲשֶׁר הִשְׁלִימָה אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּלִיתִי הַחַיִּי יִשְׁבִּי גִבְעוֹן אֶת הַכָּל לְקַחוּ בַּמִּלְחָמָה. כִּי מֵאֵת ה' הָיְתָה לְחֹזֶק אֶת לְבָב לְקִרְאֵת הַמִּלְחָמָה אֶת יִשְׂרָאֵל לְמַעַן הַחְרִימָם לְבִלְתִּי הָיוֹת לָהֶם תַּחְנִיחַ כִּי לְמַעַן הַשְּׂמִידָם כְּאֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶת מֹשֶׁה. וַיָּבֵא יְהוֹשֻׁעַ בְּעַת הַהִיא וַיִּכְרַת אֶת הָעֵנָקִים מִן הָהָר מִן חֶבְרוֹן מִן דָּבָר [אך לפי שופטים א', י-יא עשו זאת בני שבט יהודה לאחר מותו] מִן עֵינָב וּמִכָּל הַר יְהוּדָה וּמִכָּל הַר יִשְׂרָאֵל עִם עַרְיָהִם הַחְרִימָם יְהוֹשֻׁעַ. לֹא נֹתַר עֲנָקִים בְּאֶרֶץ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל רַק בְּעֵזָה בְּנֵת וּבְאֲשֻׁדּוּד נִשְׁאָרוּ. וַיִּקַּח יְהוֹשֻׁעַ אֶת כָּל הָאָרֶץ כְּכֹל אֲשֶׁר דִּבֶּר ה' אֶל מֹשֶׁה וַיִּתְּנָה יְהוֹשֻׁעַ לְנַחֲלָה לְיִשְׂרָאֵל כְּמַחְלָקָתָם לְשִׁבְטֵיהֶם וְהָאָרֶץ שְׁקֵטָה מִמִּלְחָמָה.

שונה לגמרי תמונת המצב המתוארת מפרק י"ג ואילך. בפתחה של חטיבה זאת ("ג, א-ז) מסופר, שכאשר הגיע יהושע לזקנה מופלגת, והיה מנוע להשלים את כיבוש הארץ, ציווה אותו ה' שעל כל פנים יקצה לתשעה וחצי שבטי ארץ ישראל המערבית את נחלותיהם הסופיות, כולל מובלעות הגויים שייכבשו בעזרתו בעתיד:

וַיְהוֹשֻׁעַ זָקֵן בָּא בַיָּמִים וַיֹּאמֶר ה' אֵלָיו אֲתָה זִקְנָתָה בָּאת בַּיָּמִים וְהָאָרֶץ נִשְׂאָרָה הַרְבֵּה מְאֹד לְרִשְׁתָּהּ. זֹאת הָאָרֶץ הַנִּשְׂאָרָה כָּל גְּלִילוֹת הַפְּלִשְׁתִּים וְכָל הַגִּשְׁוֹרִי [כאשר מצא דויד מפלט בארץ פלשתים פשט גדודו 'אל הגשורי, והגרזי והעמלקי, כי הנה ישבות הארץ אשר מעולם' – שמ"א כ"ז, ח]. מִן הַשִּׁיחֹר אֲשֶׁר עַל פְּנֵי מִצְרָיִם וְעַד גְּבוּל עֶקְרוֹן צְפוֹנָה לְפָנַי תַּחֲשֵׁב חֲמִשָּׁת סָרְנֵי פְּלִשְׁתִּים הַעֲזָתִי וְהָאֲשֻׁדּוּדִי הָאֲשֻׁקְלוּנִי הַגִּתִּי וְהָעֶקְרוֹנִי וְהַעֲוִים. מִתִּימֹן כָּל אֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי וּמִעֶרְהָ אֲשֶׁר לְצִידֹנִים עַד אֶפְקָה עַד גְּבוּל הָאֲמָרִי. וְהָאָרֶץ הַגְּבֻלִי וְכָל הַלְּבָנוֹן מִזְרַח הַשָּׁמֶשׁ מִבַּעַל גָּד תַּחַת הַר חֶרְמוֹן עַד לְבוֹא חֲמַת. כָּל יִשְׁבֵי הָהָר מִן הַלְּבָנוֹן עַד מִשְׁרְפֹת מַיִם כָּל צִידֹנִים אֲנֹכִי אוֹרִישָׁם מִפְּנֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל רַק הַפְּלֵה לְיִשְׂרָאֵל בְּנַחֲלָה כְּאֲשֶׁר צִוִּיתִיךָ [ראה: דברים ל"א, ז; יהושע א', ו]. וְעַתָּה חֲלַק אֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת בְּנַחֲלָה לְתַשְׁעַת הַשְּׁבֵטִים וְחֶצִי הַשְּׁבֵט הַמְּנַשֶּׁה.

בנוסף למיפוי הזה של 'הארץ הנשארת' נמסר בהמשך על קוצר ידם של השבטים הגדולים בדרום ובצפון להשלים את כיבוש הנחלות שהוקצו להם. בפרק ט"ו, סג נאמר בקצרה: "ואת היבوسی יושבי ירושלם לא יוכלו [יכלו קרי] בני יהודה להורישם

וישב היבואי את בני יהודה בירושלם עד היום הזה; ובדומה לכך נאמר בפרק ט"ז, י: "ולא הורישו את הכנעני היושב בגזר וישב הכנעני בקרב אפרים עד היום הזה והיה למס עבד". ובפרק י"ז, יד-יח מומחש הדבר באמצעות חילופי דברים בין בני שבט יוסף ויהושע:

וַיְדַבְּרוּ בְנֵי יוֹסֵף אֶת יְהוֹשֻׁעַ לֵאמֹר מִדוּעַ נִתְּתָה לִי נַחְלָה גּוֹרֵל אֶחָד וְחֶבֶל אֶחָד וְנָאֲנִי עִם רֵב עַד אֲשֶׁר עַד כֹּה בְרַכְנִי ה'. וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם יְהוֹשֻׁעַ אִם עִם רֵב אֶתָּה עָלָה לָךְ הַיַּעֲרָה וּבְרֵאתָ לָךְ שָׁם בְּאֶרֶץ הַפְּרָזִי וְהַרְפָּאִים כִּי אֵץ [רש"י: דְּחוּק] לָךְ הָר אֶפְרַיִם. וַיֹּאמְרוּ בְנֵי יוֹסֵף לֹא יִמָּצָא [= יספיק] לָנוּ הָהָר [לשבת] וְרָכַב בְּרִזָּל בְּכָל הַכְּנַעֲנִי הַיֹּשֵׁב בְּאֶרֶץ הָעֵמֶק לְאֲשֶׁר בְּבֵית שָׁאן וּבְנוֹתֶיהָ וְלְאֲשֶׁר בְּעֵמֶק יִזְרְעֵאל. וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ אֵל בֵּית יוֹסֵף לְאֶפְרַיִם וְלַמְנַשֶּׁה לֵאמֹר עִם רֵב אֶתָּה וְכַח גְּדוֹל לָךְ לֹא יִהְיֶה לָךְ גּוֹרֵל אֶחָד [כמו ליתר השבטים, כי ביכולתך להרחיבו בשני אופנים]. כִּי הָר יִהְיֶה לָךְ כִּי יַעַר הוּא וּבְרֵאתוֹ וְהָיָה לָךְ תְּצַאֲתֶיךָ כִּי [= כאשר] תּוֹרִישׁ אֶת הַכְּנַעֲנִי כִּי [= אם כי] רָכַב בְּרִזָּל לוֹ כִּי חֶזֶק הוּא.

בביאורו ל"ג, א ניסה רש"י ליישב את הניגוד שבין "ויקח יהושע את כל הארץ הזאת" (י"א, טז) לבין "והארץ נשארה הרבה מאד לרשתה" (י"ג, א) על ידי שהסב את הפסוק השני לא על ארץ כנען עצמה אלא על גבולות ההבטחה: ⁴ "והארץ נשארה הרבה מאד – ממה שאמרתי לאברהם (בראשית ט"ו, יח), נשארה... לרשתה – שלא נכבשה". ומסתבר שהוא הפריד בין ההכרזה הכללית על גבולות ההבטחה לבין האמור בהמשך של דבר ה' על אי־השלמת הכיבוש של נחלות השבטים גופן, והפרדה זאת נראתה לו כפתרון הבעיה. שכן בביאורו ל"ג, ו הוא הסתפק בהבהרה עניינית: "אנכי אורישים – אחרי מותך. הפילה לישראל בנחלה – וכיבוש לאחר זמן כל שבט ושבט מה שנפל בגורל".

לעומת זאת הציע ר' יוסף קרא פתרון אחר לגמרי. בביאורו ל"ג, ו הוא הסתייג (באופן משתמע) מן הביאור המרחיב של רש"י לפסוק א, ככל הנראה מפני שלא יכול היה שלא לראות בפסוק זה מעין כותרת לאמור כאן על הקצאת הנחלות לשבטים על אף אי־השלמת כיבושן ומעין רקע לכתובים הבאים בהמשך הספר על מובלעות הגויים שנתרו בנחלות השבטים (שרש"י בביאורו על אתר אינו רואה בהם שום בעיה עקרונית). אך כדי שההכרזה הכללית "והארץ נשארה הרבה מאד" לא תסתור את האמור בפרק י"א על השלמת הכיבוש, נאלץ ר' יוסף קרא לצמצם מאוד את משקלן של המילים "הרבה מאד":

אנכי אורישים מפני בני ישראל רק הפילה לישראל בנחלה כאשר צויתך – על ידי משה [בדברו אל יהושע] 'כי אתה תביא את העם הזה אל הארץ וגו' ואתה תנחילנה אותם' (דב' ל"א, ז). וכשנאמר מקרא זה [כלומר הכתוב המבואר כאן] לא היה שבט

4. פירושי רש"י ור' יוסף קרא מצוטטים מתוך מקראות גדולות הכתר, יהושע, שופטים ומבוא כללי, רמת גן תשנ"ב.

מישראל שלא נכבשה כבר על ידי יהושע רוב נחלתו, ונשארה במקצת [!] שלא הורישו יושבי הארץ, כמו שמפרש בספר שני [נראה שהכוונה לשופטים א', כז-ל] בכל שבט ושבט: שבט פלוני לא הוריש את יושבי פלוני. וצוה הקב"ה ליהושע [כאן], שיפקידו להם שלשה אנשים מכל שבט ושבט, ויעברו בארץ, בין בערים שכיבשו בין בערים שלא כיבשו, ויכתבוה לערים וישובו אליו, והוא יחלקנה להם בשילה על פי הגורל. [...]

יהודה קיל אינו מזכיר את הפתרונות של רש"י ושל ר' יוסף קרא, ומציע פתרון מרחיק לכת משלו.⁵ במקום ההבחנות הגאוגרפיות (השוונות זו מזו) של רש"י ושל ר' יוסף קרא בין מה שנכבש ומה שלא נכבש, הוא מציע הבחנה לשונית בין הפועל כב"ש, המורה על השלב הראשון של כיבוש צבאי, לבין הפועל יר"ש, המורה על השלב השני של התנחלות בשטח הכבוש. ואלה ביאוריו לשני הכתובים המוקשים:

[על י"א, כג] ויקח יהושע את כל הארץ – יהושע כבש את כל הארץ, אבל לא הוריש את כולה. בתחומי הארץ הכבושה נשארה 'ארץ נשארת' נרחבת, בייחוד בחוף הים, שלא הורשה. ותחומי הארץ הנשארת, חוץ מן 'המובלעות' הקטנות בתחומי השבטים המפורטות בשופ' א, יפרט לקמן בפרק יג.

[על י"ג, א] לרשתה – להתנחל בארץ. ולשון 'ירש' משמעו כאן ובכתובים אחרים התנחלות לאחר גירוש יושביה הקודמים או לאחר הכרתם. [הראיה לכך ניתנת בהערה 6:] כן משמע משופטים פרק א שהכתובים מבחינים שם בין 'לכד' שעניינו כיבוש לבין 'ירש' שעניינו התנחלות והיאחזות בשטח הכיבוש, כגון: 'וילכד יהודה את עזה ואת גבולה וגו'... ויהי ה' את יהודה וירש את ההר, כי לא להוריש את ישיבי העמק כי רכז ברזל להם' (א', יח-ט), או הכתוב: 'ויהי כי חזק ישראל וישם את הכנעני למס והוריש לא הורישו' (שם, כח) ועוד.

ברם ההבחנה המוצעת בין הכיבוש הצבאי המושלם שבפרקים י"א-י"ב לבין ההורשה הבלתי-שלמה של הכנענים שבפרק י"ג פשוט מתעלמת מכך שבפרקים י"א-י"ב מוזכרת בצמוד לכיבוש גם החרמה טוטלית של התושבים. כך נאמר על המלחמות בדרום הארץ: "ויכה יהושע את כל הארץ ההר והנגב והשפלה והאשדות ואת כל מלכיהם לא השאיר שריד ואת כל הנשמה החרים כאשר צוה ה' אלהי ישראל" (י', מ). ובדומה לכך נאמר על המלחמות בצפון הארץ: "ואת כל ערי המלכים האלה ואת כל מלכיהם לכד יהושע ויכם לפי חרב החרים אותם כאשר צוה משה עבד ה'... וכל שלל הערים האלה והבהמה בזו להם בני ישראל רק את כל האדם הכו לפי חרב עד השמדם אותם לא השאירו כל נשמה" (י"א, יב-יד). ובהתאם לכך נאמר גם בסיכום הכללי של כיבוש "כל הארץ" בידי יהושע (י"א, טז, כ) שהוא לווה בהחרמת התושבים והשמדתם (שם, כ).

5. י' קיל, ספר יהושע עם פירוש דעת מקרא, ירושלים תש"ל.

גם ההבחנה הלשונית בין כב"ש ויר"ש אינה מוכחת כלל ועיקר משני הכתובים מפרק א' בשופטים המובאים כראייה. שכן בסיפא של פסוק יט בא השורש יר"ש בזיקה ברורה לנחיתות צבאית המונעת כיבוש ראשוני: "כי לא להוריש... כי רכב ברזל להם". וגם בפסוקים כז-כח אין רמז לכיבוש צבאי מוקדם, ומדובר רק על אי-יכולתו של שבט מנשה 'להוריש' חמש ערים מרכזיות שבנחלתו (כלומר, לנשל את תושביהם), וגם כאשר התחזק היה בכוחו רק להטיל עליהם מס: "ויהי כי חזק ישראל, וישם את הכנעני למס, והוריש לא הורישו".

לנוכח הדוחק הרב שבו כרוכים המאמצים של רש"י ושל ר' יוסף קרא מכאן ושל יהודה קיל מכאן ליישב את הסתירה שבין שלמות הכיבוש ובין חלקיותו, נראה שבמקום לנסות לטשטש את הניגודים שבין שני חלקי ספר יהושע מוטב להכיר בהם ואף להבליטם. או אז נוכל להיווכח שבספר יהושע מוצגות זו בצד זו שתי תפיסות (ואם תמצוי לומר: 'בחינות') של כיבוש הארץ – 'אידיאלית' חזונית מכאן, ו'ראלית' מציאותית מכאן. מבחינה הגיונית צרופה הן אכן סותרות זו את זו, אך בתפיסה דיאלקטית הן משלימות זו את זו. הידיעות ההיסטוריות המוצקות על שלביו השונים של כיבוש הארץ והתמשכותו מימי יהושע ועד ימי דוד לא הועלמו כדי לבצר את התפיסה אודות הכיבוש האידיאלי (כפי שאכן נהג בעל ספר דברי הימים לגבי חטאי דוד, המלך המושלם). כבודו של ספר יהושע אינו נפגם מחמת הודאתו בכך שהמתיחות הנצחית שבין האידיאל והמציאות ובין השאיפה והמימוש חלה גם על כיבוש הארץ. אדרבה, אמתותו זאת היא מעלתו.